

Jak zřejmě vypadal svatý Jan Nepomucký? Tvář rekonstruovali antropologové MZM

Jak zřejmě vypadal svatý Jan Nepomucký, patron lodníků, vorařů či mlynářů? Antropologickou rekonstrukci jeho podoby přímo ve Svatojánském muzeu Nepomuku představila 19. března novinářům Eva Vaníčkova z Centra kulturní antropologie MZM spolu se sochařem Ondřejem Bílkem. Světcovu pravděpodobnou podobu rekonstruovala dvojice autorů podle rozsáhlé dokumentace kosterních pozůstatků, které v 70. letech 20. st. pořídil antropolog Emanuel Vlček. Dostát se k originálním ostatkům v katedrále sv. Víta v Praze bohužel není možné. S až 70procentní jistotou měl Nepomucký krátkou lebku s nízkým obsahem mozgoviny, relativně podlouhlý obličej s užším nosem a mírně zanořenými očima blízko u sebe. Po světě je v současnosti k vidění podle odhadů asi 66 tisíc verzí zpodobnění světce, který pravděpodobně žil v letech 1340 až 1393. (red)

ÚVODNÍK

Milé dámy, vzácní pánové, drazí přátelé Moravského zemského muzea.

Jsem rád, když mohu plnit sliby. Jsem rád, že Vás mohu oslovit s prvním číslem zcela nového periodika našeho muzea. Muzejní noviny Moravského zemského muzea vznikají na základě pozitivních ohlasů časopisu Mrevue, který vydáváme dvakrát ročně již několik let a který si čtenáři tolik oblíbili. Věříme, že touto formou se nám podaří oslovit větší počet lidí, kteří se dozvědí o zajímavostech druhého nejstaršího muzea v ČR. Muzeum, které bylo založeno v červenci 1817 císařským dekretem Františka I., je také druhou největší muzejní institucí v ČR, ve svých sbírkách uchovává přes 6 milionů předmětů, které představují cenný materiál z oborů přírodních a společenských věd. Mnohé z nich může návštěvník zhlédnout v našich stálých expozicích i v rámci aktuálních výstav v Dietrichsteinském paláci na Zelném trhu, v Biskupském dvoře nad Kapucínským náměstím, v Pavilonu Anthropos v Pisárkách, Paláci šlechticů v ulici Kobližné, Památníku Leoše Janáčka ve Smetanově ulici či v Domě Jiřího Gruši v Medláncích. A nemohu opomenout ani naše mimobrněnské objekty – zámek Budišov, Starý zámek v Jevišovicích, Památník bible královské v Kralicích n. Oslovou i zámek Moravec, který se letos prvně na krátko také otevírá veřejnosti. Pozorný čtenář jistě objeví onu jemnou červenou nit procházející všemi texty, kterou je naše fascinace historií, tradicí, světem kolem nás a touhou po poznání, která provází muzea od jejich počátků.

S úctou
Jiří Mitáček, generální ředitel MZM

Na Uherskohradištsku žijí přímí potomci Slovanů z Velké Moravy, dokázali z DNA výzkumníci MZM

V prosinci 2015 vzbudila pozornost veřejnosti akce Centra slovanské archeologie Moravského zemského muzea (CSA MZM) v Uherském Hradišti, při níž byly dobrovolným respondentům odebírány vzorky slin. Šlo o součást antropologicko-genetického výzkumu středověkého kostelního pohřebiště v Uherském Hradišti-Sadech. „Prvotním cílem akce bylo ze vzorků zjistit profily DNA respondentů a následně je pak porovnat s profily, které se podařilo vyextrahovat ze 75 vzorků získaných z kostelního materiálu lidí pohřbených v 9. až 12. století na Výšině sv. Metoděje,“ přibližuje vedoucí CSA MZM doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc.

Na podkladě jejich porovnání měla být odpovězena otázka, zda mezi současnou populací Uherskohradištska nemohou žít paotomci lidí z doby Velké Moravy a následujícího období 10. až začátku 13. století pohřbených v dané době na Výšině sv. Metoděje. Odborníci z CSA chtěli ověřit předpoklad, že pohřebiště na sadské výšině bylo v 10. až 13. století nekropolí tzv. sběrnou, centrální, tedy že se tam pohřbívala populace lidí z širokého okolí, nepřislušelo jen jedné vesnici. Neméně významným cílem bylo zjištění případných ge-

netických vazeb mezi zkoumanými jedinci z hrobů z 10. až 13. století a jejich předchůdci uloženými do země na tomtež pohřebišti za Velké Moravy, tedy v 9. století.

Tehdy v dané lokalitě existoval rozsáhlý sakrální areál s dominantním kostelem se čtyřmi přístavbami, pohřebišti o 87 hrobech, sídlišti a dlouhá dřevěná obytná stavba palácového typu. Tento celek, objevený a prozkoumaný Vilémem Hrubým, archeologem Moravského muzea, v letech 1958 až 1965, je často spojován s centrem „svatě moravské církve“ a působištěm arcibiskupa Metoděje mezi roky 873 až 885, i s místem jeho posledního odpočinku. Antropologicko-genetickému výzkumu pohřebiště v Uherském Hradišti-Sadech bylo podrobeno 75 kosterních pozůstatků, z nichž se podařilo vyextrahovat 65 profilů a DNA, které bylo možné použít ke srovnávacím analýzám. Většinou šlo o haploskupiny R1a a R1b (slovanská a kelto-germánská), běžné pro tuto zeměpisnou po-

lohu. Ve dvou případech se vyskytly výjimky, směřující k Tadžikistanu, případně jižním oblastem hornaté centrální Asie, snad až do Číny.

Odběru vzorků pro výzkum DNA současné populace se dobrovolně zúčastnilo celkem 340 zájemců - respondentů, většinou mužů, ale nescházely ani ženy. Na základě srovnání Y haplotypů lze konstatovat, že v době Velké Moravy byly v Uherském Hradišti-Sadech tři dvojice pohřbů, v nichž nebožtíci byli s vysokou mírou pravděpodobnosti příbuzní. Ve dvou případech z nich šlo o příslušníky nejvyšší elity starých Moravanů. V prvním případě o muže s atributy jezdce-bojovníka a ženy se dvěma páry zlatých náušnic, uloženými společně v jedné rozměrné hrobce, ve druhém případě o dva zvláště pohřbené muže pochované v železem kovaných deskových rakvích, pochovaných v chrámové předsíni kostela.

Na základě srovnání haplotypů z kosterních pozůstatků z 5 hrobů

a haplotypů recentních dárců lze ko statovat, že 11 z těchto dárců téměř jistě představuje pokračovatele-potomky 3 velmožů z doby Velké Moravy a zároveň 2 lidí z období 10. až 13. století, pohřbených v Uherském Hradišti-Sadech. „Lze konstatovat, že z 340 respondentů výzkumu MZM má 18 shodu, nebo výraznou podobnost složení Y haplotypů jako 7 jedinců, jejichž kosterní pozůstatky pocházejí z kostelního pohřebiště v Uherském Hradišti-Sadech. Tito respondenti jsou tedy téměř jistě potomky lidí z doby Velké Moravy, případně z období následujícího, tedy z 10. až počátku 13. století.“

Zároveň bylo doloženo, že na Výšině sv. Metoděje v Uherském Hradišti-Sadech v jedné a téže době pochovávali rodově sprízněné jedince – v době Velké Moravy i nejvýše postavené jedince, příslušníky absolutní společenské elity – a že potomci některých z nich zde byli pohřbívaní i v období po zániku velkomoravského státu, snad až do začátku 13. století,“ vysvětluje doc. Galuška.

Aktuální výzkum MZM týkající se Uherského Hradiště-Sadů v období raného až vrcholného středověku, výrazně podporovaný Ministerstvem kultury ČR, nemá ve své šíři obdoby v současném světě. (red)

Jako v krimifilmu. Pravěké exponáty jely do Hradiště s eskortou

Za mimořádných bezpečnostních opatření s policejní eskortou putovaly čtyři velmi vzácné exponáty ze sbírek MZM z Brna na zápůjčku do Slovákého muzea v Uherském Hradišti na výstavu „Umění pravěku. Pravěk umění“.

První z nich byla Venuše z Hlubokých Mašůvek na Znojensku. Ženská figurální plastika o výšce 27 centimetrů je datována do staršího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. Je typickým představitelem jaroměřické varianty, mašůveckého typu sošek. Dalším exponátem na cestě na východ Moravy byl pěstní klín z jeskyně Kůlny v Moravském krasu, z období micouien, o stáří 50 tisíc let. Pod policejní ochranou se ocitla i soška sedící těhotné ženy z prstního článku mamuta z Předmostí

u Přerova-Skalky, stará 30 tisíc let. A také „dýka“ z koňské dolní čelisti, zdobená rytinami hlav tří koní, z jeskyně Pekárna v Moravském krasu, magdalénien, stáří 15 tisíc let. Magdalénienští lovci sobů a koní z Moravy jsou známí svým drobným mobilním uměním. Vedle geometrických vzorů zobrazovali i zvířata, ta stylisticky odpovídají slavným malbám ve francouzských a španělských jeskyních.

„Chceme poděkovat za součinnost Policii ČR, která umožnila, aby zájemci o pravěkou historii viděli originály cenných archeologických artefaktů na vlastní oči, ale zároveň byly tyto nedozírně vzácné předměty v bezpečí,“ řekl generální ředitel MZM Jiří Mitáček. Výstava ve Slovákém muzeu potrvá do 22. září. (gép) Foto: Filip Fojtik/MZM

Černý Janek za dva životy

22. ročníku přehlídky filmů Mus-ionfilm v Muzeu Jana Amose Komenského v Uherském Brodu se zúčastnil vedle 33 dalších autorů i Etnografický ústav MZM s filmem „Dva životy, dvě kultury, dvě země. Řekové na českém území od 2. poloviny 20. století do současnosti“. Film vznikl jako součást stejnojmenné výstavy u příležitosti 70. výročí příchodu Řeků na naše území. Prostřednictvím archivního materiálu, osobních fotografií, dobových filmových záběrů a především osobních výpovědí pamětníků i jejich potomků představuje příchod řeckých exulantů do tehdejšího Československa, jejich integraci do společnosti, vztah k původní domovině a názory na zachování řecké kultury, jazyka i vlastní etnické identity. Soutěžní porota udělila filmu hlavní cenu Černý Janek za „objevné zpracování osudů řecké minority u nás“. (red)

Svatebními šaty proti okupaci

S uplynutím půl století od okupace země vojsky Varšavské smlouvy se do popředí zájmu dostávají sbírkové předměty, které s touto událostí souvisí. Jedním z příkladů mohou být originální svatební šaty z roku 1968. Kolekce svatebních šatů Etnografického ústavu MZM reprezentuje jak městské tak i venkovské prostředí, nejstarší kusy se datují až do 80. let 19. století. Sbírkou obsahuje i několik atypických dokladů a reflektuje rovněž období 2. poloviny 20. století.

V množství bílých a krémových odstínů svatebních dámských oděvů vynikají právě zmíněné sametové šaty vínové barvy.

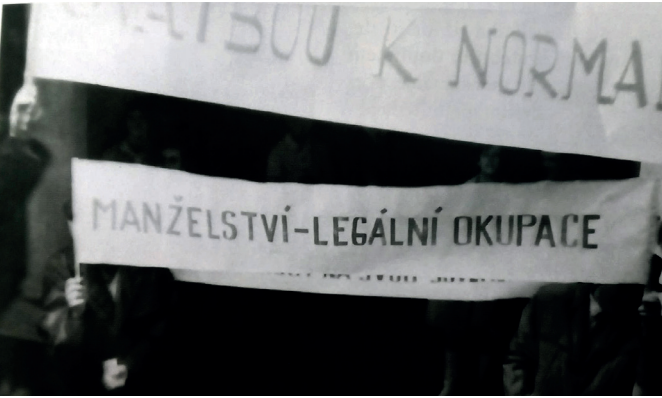
Nevěsta chtěla být originální, a tak jí šaty dle vlastního návrhu zhotovila její matka. Zároveň napjatá politická situace k různým protestním či provokativním akcím nahrávala. Svatební obřad se konal v Brně na Staré radnici na podzim 1968, jen pár týdnů po

transparenty s nápisy obsahující vtipná a zároveň odvážná svatební hesla, která trefně narážela na aktuální politickou situaci jako například: Manželství-legální okupace či Svatbou k normalizaci nebo ostřejší motto Nenech si sáhnout na svou suverenitu. Jak vzpomíná samotná majitelka svatebních šatů, měla

srpnové invazi. V této společensky vypjaté době měly i drobné protiokupační akce svůj symbolický smysl. Svatebčané, kteří čekali na novomanželství, se na něm nadořadily, držely v rukou transparenty s nápisy obsahující vtipná a zároveň odvážná svatební hesla, která trefně narážela na aktuální politickou situaci jako například: Manželství-legální okupace či Svatbou k normalizaci nebo ostřejší motto Nenech si sáhnout na svou suverenitu. Jak vzpomíná samotná majitelka svatebních šatů, měla

obavy, ale našťastě zůstal tento malý protest bez povšimnutí státních orgánů a událost tak neměla pro nikoho z účastníků negativní následky. Jednotlivé tmavočervené šaty z aksamitu mají jednoduchý střih, malý stojatý límec a dlouhé rozšiřující se rukávy. Délka šatů sahá až na zem a zapínání je řešeno pomocí zipu na zadním dílu. Jediným avšak výrazným zdobným prvkem jsou nasité štrasové korálky v několika řadách a to kolem límce, po celé délce předního dílu a jedna řada korálků lemují i konce rukávů. Šaty si vyžádaly drobný restaurátorský zásah v podobě došití chybějících korálků, jinak jsou ve velmi zachovalém stavu, jelikož je po svatbě již nenosila. Ne-

zbytným doplňkem byla jednoduchá menší kytice, účes odpovídal tehdejší módě, tedy objemný vyčesaný drdol, v tomto případě doplněný korálkovou korunkou, v typicky svatební bílé barvě zůstaly jen střevíčky. Šaty zaevidované pod inventárním číslem TEX 54 667 darovala do sbírek přímo nevěsta Marie Vrátníková v roce 2015 a laskavě poskytla i kopie svatebních fotografií. Podařilo se tak do textilní sbírky získat nejen zajímavý předmět, ale zároveň i rozklíčovat pozadí jejich vzniku a jejich příběh.

Markéta Tobolová

Kniha ukazuje 14 barev Vánoc, cizinci obdivovali české cukroví

Čtrnáct barev Vánoc s podtitulem Jiný obraz svátků očima etnologa je název nové publikace autorky PhDr. Jany Polákové, Ph.D., kurátorky Etnografického ústavu MZM. V Jihomoravském kraji žijí zástupci všech 14 národnostních menšin. Čtrnáct kapitol popisuje způsob trávení Vánoc a zimních svátků, jak o něm hovořilo téměř 80 respondentů. U každé skupiny jsou uvedeny přepisy dvou vybraných rozhovorů - s ženou a mužem - a vše je doplněno fotografiemi. „Výběr zveřejněných rozhovorů byl opravdu složitý - každý měl specifický, něčím zajímavý osobní příběh. Proto jsem úryvky z ostatních rozhovorů použila v odborných kapitolách,“ přiblížila autorka.

„Součástí života je cyklus výročních a rodinných svátků. Na jejich podobu a akceptování má zásadní vliv kulturní prostředí, v jakém člověk vyrůstal a pohybuje se v současnosti. Pro českou společnost představují Vánoce jednu

z nejrozšířenějších tradic. Publikace si klade za cíl představit na vzorku vyprávění obyčejných lidí, jaké varianta a podoby má jeden z nejmasovějších svátků, jakými prošel změnami od konce druhé světové války a jaké kulturní vzorce ho ovlivňují, uvedla Poláková.

Téma publikace autorku napadlo již v roce 2015 při spolupráci na výstavě Ježíšek nebo Santa Klaus. „Mnohé kontakty jsem měla z dřívější doby, oslovila jsem národnostní spolky a organizace, kterých je v Brně velké množství. U některých skupin dobře fungovala tzv. metoda sněhové koule, tedy získání kontaktů na další rozhovory od respondentů,“ popsala Poláková.

Občas narazila na jazykovou bariéru. „Ne, že bychom si nerozuměli, ale bylo poznat, kdo z respondentů se učil češtinu od malička, a kdo se s ní setkal jako dospělý,“ řekla. Rozhovory byly proto podle jazykových schopností, ale i osobních zážitků, různé dlouhé - od tři čtvrtě hodiny do dvou. „Musela jsem znát alespoň stručně informace o způsobu oslav u každé skupiny, nejen národnosti, ale třeba i náboženské. Setkala jsem se například nejprve s uzavřeností ruské menšiny. Když jsem

ale výpovědi získala, byly velmi upřímné a rozsáhlé,“ vzpomněla Poláková.

Během výzkumu nepotkala nikoho, kdo by český způsob oslav Vánoc zcela ignoroval. „Výhrady byly spíše

obecného charakteru vůči komercializaci, malé provázanosti s duchovním podtextem. Na druhou stranu se respondentům líbila právě skutečnost, že Vánoce u nás slaví i lidé nevěřící, což v mnohých zemích nefunguje. Nejvíce jsem si zapamatovala srbské respondenty, kteří i na zdejším území ctí tradici výzdoby domova dubovou větví, a také zachovávají postavu takzvaného polazníka. Je to osoba, která na den Božího narození přichází do domu, zvěstuje příchod Krista a zároveň do domu prostřednictvím své postavy přináší zdraví, prosperitu a bohatství. Jednoznačnou oblíbenost mělo naše cukroví. Až při rozhovorech jsem si uvědomila, že jde o skutečné specifikum. Muži i ženy obdivovali české hospodyně, které jsou schopné napéct velké množství druhů drobného, krásného a dobrého cukroví,“ dodala etnoložka MZM, jejíž hlavní odborná činnost je zaměřena na zvykosloví. (gep)

Mamut zval zamilované: 1. máj jsme slavili líbáním - pod chobotem

Ač první máj je v kalendáři jako Svátek práce, tradičně patří hlavně zamilovaným. Láskám byla na státní svátek určena akce Prvomájové Líbání pod chobotem. Druhý ročník happeningu v pavilonu Anthropos v písáreckém parku i přes horké počasí lákající spíše ke koupání přivábil na 90 líbajících se párů všech stáří pod chobotem nejznámějšího exponátu.

Na prvomájové odpoledne byl připraven bohatý zábavný a hudební program, zamilovaným odpolednem provedl moderátor Rádía Petrov Pavel Novák. Všichni aktivně zapojení si odnesli i malý dárek - placku na památku.

Základ nové tradice MZM, měnící rozkvetlou třešň za jeden ze symbolů Brna, byl položen na prvního máje 2018. Model mamuta v životní velikosti tehdy slavil 90 let. Poprvé ho návštěvníci mohli spatřit na Výstavě soudobé kultury na brněnském výstavišti v roce 1928. Výstavu připravil Karel Absolon, výrobu financovala firma T. & A. Baťa a prezident republiky Tomáš Garrigue Masaryk.

Od roku 1962 má obří mamut své stálé místo v expozici dávné prehistorie v neofunkcionalistickém Pavilonu Anthropos v Pisárkách, před časem získal i malého „synka“.

(gep)

Muzeum v nemocnici. Nejen pro „Krtčky“

Na začátku byl jen nápad nějak pomoci dětem na Klinice dětské onkologie FN Brno se rozptýlit. Postupně se z něj vyvinul plán - zkusit přinést muzeum k lidem, kteří se do něj nemohou přijít podívat. Tak shrnuje počátky výjimečného projektu Muzeum v nemocnici jeho iniciátorka Simona Šindlářová, kurátorka Oddělení dějin hudby MZM.

Co nejkomplexněji obraz všeho, co jsou muzejníci schopni nabídnout, začal vznikat ve spolupráci s Dětským muzeem a Metodickým centrem muzejní pedagogiky MZM. Další desítky hodin obnášelo mapování co malí pacienti potřebují s lidmi z Nadačního fondu dětské onkologie Krtek. „Zároveň jsem začala konzultovat i se členy organizace Zdravotní klaun, kteří na kliniku pravidelně docházejí. Několikrát jsem prošla všechna oddělení kliniky se sociální pracovníci a potom jsem dostala oficiální povolení chodit i na „náslechy“ se Zdravotním klaunem,“ popisuje Šindlářová.

Postupně vyplynuly tři okruhy možné spolupráce: programy na příměstském táboře Cirkus pacienta, který pořádá Zdravotní klaun pro děti z Kliniky dětské onkologie FNB, programy pro letní pobytový tábor na Milovech pro zaležené děti onkologické kliniky NFDO Krték a výhledově i pro jiná léčebná zařízení programy přímo „u postýlek“ s povídáním o muzeu a s ukázkou sbírkového předmětu (vhodného a zabaleného).

„Dohodli jsme v prvních třech dnech tábora vyplnit muzejními programy dlouhé polední pauzy. Pro tento pilotní rok jsme zvolili téma paleontologie, archeologie a antropologie,“ přibližuje Šindlářová. Ochotné se přidali oslovení odborní pracovníci z Geologicko-paleontologického oddělení,

z ústavu a pavilonu Anthropos i Centra kulturní antropologie, kteří připravili zajímavé pořady pro táborníky ve věku od předškoláků až do cca 14 let. „Přivezli jsme sbírkové předměty, modely a výukové pomůcky pro interaktivní programy. Děti se vydaly do prehistorie, od počátku života na Zemi až k dinosaurům, a zkusily si určit paleontologické nálezy. Poznály mamuty a jeskynní medvědy a ve středu lovců mamutů, na které si také občas zahrály,“ líčí. Děti se tak seznámily s prací paleontologů, archeologů a antropolo-

gů zblízka, způsobem, jakým ve škole nemohou. Nechyběly ani malé muzejní dárky, z nichž největší ohlas slavili plyšová mamuti.

Úspěšná byla i souhra muzejních programů s klaunskými, kdy se postupně všechny aktivity staly „pra“ a vnitřní areál nemocnice se pro děti změnil na údolí lovců mamutů. Závěrečné vystoupení pojali klauni s dětmi jako představení neznámého pravěkého kmene. Pro dvoutýdenní tábor v Milovech na Českomoravské vrchovině s indiánskou tematikou vznikl pořad se zapojením mineralogicko-petrografického a botanického oddělení MZM. Kurátoři obětavě odsunuli vlastní letní plány a připravili pro „krtčí děti“ poznávací programy, kvízy, rýžování zlata či besedu o indiánech. A paleta činností se rozšiřuje. Zájem o muzejní programy projevila i Mateřská a základní škola v Dětské nemocnici FNB, kde se konala velikonoční dílna. Letos se koná druhý tábor na Milovech s tematikou zoologie a entomologie. (jih)

Komentované prohlídky ožívají Okouzlení Afrikou

Komentované prohlídky jsou naplánovány ve výstavě Okouzlení Afrikou v Pavilonu Anthropos v Pisárkách. Výstavou provede jedna z autorek PhDr. Barbora Půtová, Ph.D. et Ph.D. z Ústavu etnologie Filozofické fakulty UK.

Termíny: 12. září, 24. října a 14. listopadu 2019 vždy od 16:00.

Na komentované prohlídky je nutno se přihlásit předem na e-mailovou adresu: africke_okouzleni@mzm.cz.

Výstava Okouzlení Afrikou představuje umělecká díla ilustrující vliv Afriky na tuzemské umělce od začátku 20. století do současnosti. Afrika vstupovala do výtvarné tvorby českých umělců zprostředkovaně dle inspirace díky zahraničních kubistů, surrealistů, expresionistů a fauvistů, nebo na základě dočasného anebo dlouhodobého pobytu v Paříži. Na výstavě jsou zastoupeni přední reprezentanti moderního výtvarného umění, jako například František Kupka, Josef Čapek, Emil Filla, František Skála, Jan Švankmajer, Petr Kvíčala či Jaroslav Róna. (red)

MZM školí muzejní edukátory

Moravské zemské muzeum se stalo první vzdělávací institucí, která je kromě vysokých škol oprávněna připravovat muzejní pedagogy pro kvalifikovanou práci v pamětových institucích. Nový akreditovaný rekvalifikační program k profesní kvalifikaci Muzejní edukátor byl zahájen v září 2018.

Kurz připravilo Metodické centrum muzejní pedagogiky (MCMP). Akreditace je udělena do roku 2021. Kurz zahrnuje 220 hodin výuky, která se kromě MZM uskuteční v předních moravských muzeích a galeriích jako např. Moravská galerie v Brně, Muzeum umění Olomouc, Technické muzeum v Brně a další. Velkou část představuje praktická výuka v rozsahu 88 hodin. Vedou ji nejvýznamnější odborníci oboru muzejní pedagogiky. Kurz se koná dva dny v každém měsíci. Absolventi obdrží Potvrzení o účasti v akreditovaném vzdělávacím programu. Do kurzu se přihlásilo 20 uchazečů, což zcela naplnilo jeho kapacitu.

Akreditovaným kurzem Muzejního edukátora reaguje MCMP na oficiální vznik nové profese a jejího zařazení do katalogu prací s názvem Edukátor v kultuře. Od roku 2012 nabízel neakreditovaný vzdělávací program Základy muzejní pedagogiky, který úspěšně ukončilo 106 absolventů. (red)

Krojové eldorádo připomnělo Klvaňu

Josefa Klvaňu jako zakladatele a normotvůrce národopisné fotografie a vědecké etnografie připomněla společná výstava Slováckého muzea v Uherském Hradišti a Moravského zemského muzea s názvem Krojové eldorádo. V uherskohradištském muzeu byla k vidění do konce června. A o zajímavé exponáty nebudou zájemci ochuzeni ani v dalším období. Část z nich se přesunula od 15. 8. do Vlastivědného muzea v renesančním záměčku v Kyjově na Hodonínsku. Tamní výstava k letošnímu 100. výročí jeho úmrtí potrvá do 10. listopadu 2019. Klvaňa (1857-1919) řemeslnou kvalitou, množstvím i teritoriálním pokrytím a následným vědeckým zpracováním nemá ve střeoevropských podmínkách obdobu. Výběr známých fotografií je doplněn fotografiemi dosud nepublikovanými. Texty představují Klvaňu jako mimořádně vzdělaného intelektuála s širokým spektrem zájmů. (red)

Zelený ostrov Lužánek láká i ledňáčky

Kašna se sousoším, kde lovil ledňáček říční / Samec strakapouda velkého (Dendrocopos major) při odnášení trusu mládat z hnízdní dutiny / Lejsek bělokřký (Ficedula albicollis) v parku při průtahu

Za klidem a odpočinkem tam po desetiletí mřít generace Brňanů všeho věku. Koho z nich ale napadne, že v srdci moravské metropole, sevřeném dvěma frekventovanými dopravními tepnami, může natrefit třeba na ledňáčka říčního? Zpráva Mgr. Martina Černého ze Zoologického oddělení MZM o výzkumu ptací populace v Lužánkách, nejstarším tuzemském veřejném parku, se čte jako napínavá detektivka.

V posledních desítkách let jsme svědky rychlého rozvoje měst, především kvůli přesunu obyvatelstva z venkova a jeho koncentraci ve městech. S navyšováním obyvatel měst se zvyšují nároky na prostor. Na úkor původního prostředí se rozšiřuje zástavba výstavbou domů i průmyslových zón, což ovlivňuje rostliny a živočichy, přicházející o stanoviště potřebná k životu. Tím je ohrožena celá řada druhů, které se postupně ztrácejí z krajiny. Existují ale výjimky. Některé méněnáročné druhy se dokázaly na městské prostředí adaptovat a ty nejprizpůsobivější dokonce prosperují. Město jim totiž nabízí zcela jedinečné možnosti, jako jsou přívětivější klimatické podmínky, celoroční přísun potravy, vhodná stanoviště k rozmnožování a do jisté míry i nižší konkurence a predace. I přesto ale s přibývajícím zástavbou klesá druhová bohatost. Úřčitou nadějí na zvýšení počtu druhů ve městech jsou plochy městské zeleně, jako parky, lesoparky či zahradní kolonie. Tyto zelené ostrovy se stávají útočištěm mnoha druhů, které by v jinak nehostinné zástavbě měst žít nemohly.

V zoologickém oddělení MZM se brněnskými městskými parky zabýval již dr.

Zdeněk Kux, který pozoroval ptáky při svých cestách do práce přes Špilberk. Do svých zápisníků, tzv. „škrťáčeků“, zaznamenal nespočetné množství údajů o výskytu ptáčích druhů z let 1977-1982. Dalšímu parku se zhruba ve stejném období věnoval dr. Miroslav Šebela, současný vedoucí Zoologického oddělení, který pozoroval avifaunu v Lužánkách od podzimu roku 1977 do roku 1981. A Lužánkám se pak věnoval i Václav Prášek, který též působil na Zoologickém oddělení MZM. Když jsem v roce 2014 nastoupil na pozici kurátora, doporučil mi právě dr. Šebela, jako ornitologovi, za vhodnou studijní lokalitu park Lužanky, kde sám v minulosti sbíral data.

Musím přiznat, že z počátku jsem nebyl příliš nadšený pozorováním ptáků v městském parku. Táhl mě to spíš do lesů kolem Brna, kde jsem tou dobou prováděl monitoring v rámci sčítání ptáků města Brna. Lužanky jsem spíše bral jako zpestření dne a případné obohacení dat pro již zmiňované sčítání. Postupem času mě však začala lužanecká avifauna víc a víc zajímat a nejednou se mi naskytla možnost neopakovatelného ornitologického pozorování, které bych ve volné přírodě těžko viděl. I obyčejné souboje kosů černých (Turdus merula) se staly zajímavou podívanou, pokud je člověk mohl pozorovat, tak blízko, že byl vlastně jejich součástí. Několikrát jsem byl svědkem, jak sojka (Garrulus glandarius) ulovila mladého pěvce, nebo jak žluna zelená (Picus viridis) ukradla vajíčko kosům za marné snahy rodičů bránit hnízdo. Pamatuji si, jak jsem byl překvapen lovcím ledňáčkem říčním

(Alcedo atthis), kterého bych v centru města daleko od obou řek protékajících Brnem nečekal. O to větší překvapení jsem zažil, když při jedné z jeho pravidelných návštěv jsem jej pozoroval lovit pulce ropuchy obecné (Bufo bufo) v kašně, jejížž sousoší uprostřed využil k posedu při vyhlížení další kořisti.

S vodními ptáky se poutal i další zážitek, kdy jsem pozoroval ojedinělý zálet kvakoše nočního (Nycticorax nycticorax) do parku, kde odpočíval na stromech u rybníčku. Přiznávám, že v Lužánkách jsem objevil nečekanou pestrost ptáčích druhů, která rozhodně stojí za pozornost.

Za své dvouleté sčítací úsilí jsem posbíral cenná data o výskytu 64 druhů ptáků, z nichž 22 bylo stálých, 8 s letním výskytem, 6 zimujících, 16 protahujících skrz park a 12 zalétávajících do parku za potravou.

Ukázalo se, že park Lužanky není jen vhodným prostředím pro hnízdění ptáků, ale že jej ptáci hojně využívají jako zastávku při tahu. Především v době jarního průtahu, kdy mají ptáci nápadně především hlasové projevy, lze v parku pozorovat druhy, které se zde běžně nevyskytují. Tyto druhy však v průběhu sezony z lokality zmizí. I zima hraje ve složení avifauny význam. V chladnějším období roku se v parku objeví hejna zimujících ptáků, které tam jindy neuvidíme. Nejnápadnější z nich jsou hýlí obecní (Pyrrhula pyrrhula), jejichž samci mají nápadně rudá břicha. Když jsem pak porovnal data s údaji z historických prací o ptácích Lužánek a záznamy dr. Šebely, zjistil jsem úbytek počtu jedinců až úplné vymizení nejvíce u semenožravých ptáků sbírajících potravu na zemi. Naopak vše-

žravci a ptáci hledající potravu na stromech byli v parku hojnější. I zde ale je výjimka: holub hřivnák (Columba palumbus), jakožto na zemi sbírající semenožravec, se stal na území parku velmi hojným. To ovšem souvisí s jeho silným osidlováním městského prostředí Brna od roku 1991.

Zároveň jsem zaznamenal osidlování centra Brna drozdem kvícalou (Turdus pilaris). Tento druh se podle dat z brněnského sčítání ptáků do roku 2015 vyskytoval jen na periferiích. Ve sledovaném období došlo k vyvedení mladých kvícal v parku nebo jeho blízkém okolí. Zdaleka ne poslední zajímavostí bylo pravidelné sledování smíšeného páru vrány šedé (Corvus cornix) a vrány černé (Corvus corone). Tento pár byl pozorován i při sběru materiálu na hnízdo. I když vrány šedé v parku hnízdily, hnízdění smíšeného páru se nepodařilo potvrdit. Nicméně koncem léta se v Lužánkách objevili mladí jedinci vrány šedé vykazující tmavší zbarvení, a tak lze předpokládat úspěšné hnízdění tohoto páru.

Je patrné, že parky poskytují útočiště mnoha ptáčím druhům v podobě travnatého zdroje, hnízdního stanoviště, odpočinkové zastávky na tahu a zimoviště. Lužanky, obklopené rušnou zástavbou, jako zelený ostrov uprostřed města, hrají významnou roli ve výskytu mnoha ptáků v průběhu roku. Nicméně nevhodné obhospodařování může způsobit pokles až vymizení některých druhů. Je tedy potřebné věnovat pozornost i těmto lidmi často přehlíženým aspektům, neboť bez ptáčího zpěvu by parky zajiště ztratily na své kráse.

Mgr. Martin Černý, zoolog MZM

Dentiskařů bude v Kralicích

440 let od vydání prvního dílu Bible kralické, 110 let od položení základního kamene Pomníku Bibli kralické a jejím tiskařům či 50 let budovy Památníku připomene v sobotu 21. září Den tiskařů v Kralicích nad Oslavou. Zahájení v 9:30 v kostele sv. Martina - vystoupí děti ze ZŠ Jana Blahoslava a Chrámový sbor od sv. Martina. Následovat budou například přednášky o historii Kralic a bratrské tiskárny, dětský program s odměnou pro účastníky či hudební vystoupení Listově - hudby z Vysočiny. Více o programu na webu www.mzm.cz *(red)*

Poznání historie trochu jinak: (šifrovací) hrou

Jan Amos Komenský by měl radost. O šifrách sice v pedagogických doporučeních nepsal, ale osvojovat si poznání hrou jeho jméno proslavilo provždy. Že se prohlídka i složité expozice může proměnit v dobrodružnou objevnou výpravu by mu teď potvrdili také ti, kteří se do expozice MZM Středoevropská křižovatka: Morava ve 20. století „vydali“ vyzbrojeni pomůckami pro stejnojmennou šifrovací hru. Její motto zní: Prožijte sto let historie, ve kterých se narodily i žily tři poslední generace vaší rodiny.

Hra je řízena pomocí herního systému, pro přihlášení se účastníci musejí nejprve zaregistrovat. Pak už najdou všechny důležité pokyny a doporučení, jak zvládnout úkoly na sedmi stanovištích (jejich pořadí je fixně dáno) plus jeden bonus. Některé úkoly vyžadují i práci s brožurkou, která je k mání v pokladně, o všem jsou hráči informováni včas. Vše ostatní potřebné si nesou s sebou nebo najdou v blízkém okolí. Na stanovištích se před nimi po částech začne odhalovat příběh a informace z něj se jim hodí při řešení úkolů.

Osu příběhu a „herní plán“ udává nalezený dopis od pradědečka, který umožňuje dějinným událostem dát osobní obsah a proměnit je na víc, než jen suchá fakta z učebnic. Především pro mladou generaci jde o ojedinělou příležitost prokousat se dobou, kterou začne odhalovat příběh a informace z něj se jim hodí při řešení úkolů. Osu příběhu a „herní plán“ udává nalezený dopis od pradědečka, který umožňuje dějinným událostem dát osobní obsah a proměnit je na víc, než jen suchá fakta z učebnic. Především pro mladou generaci jde o ojedinělou příležitost prokousat se dobou, kterou začne odhalovat příběh a informace z něj se jim hodí při řešení úkolů. Přijďte si do muzea zahrát i vy. *(jih)*

Pohled do sbírek: Jan Mádle - loutky pro rodinu Antonových

Ve sbírce Oddělení dějin divadla MZM jsou uchovávány početné soubory loutek významných loutkářských rodů, v nichž má své zastoupení většina řezbářů a řezbářských dílen z Čech a Moravy. K unikátním zcela jistě patří sada devatenácti malých loutek, jejichž autorem je řezbář a sochař Jan Mádle ml. (1848-1922). Původní loutky, výškou nepřesahující 15-25 cm, vyřezal Mádle na zakázku pro rodinné divadlo Antonových z Nové Paky kolem roku 1890. Mistrně provedená typologie tradičních velkých marionet kočovných loutkářů je zde zcela ojediněle použita pro loutky stolního rodinného divadla, a to nejen technologicky, přesnou imitací konstrukce velkých marionet, ale i detailní realistickou řezbou o mnoho drobnějších hlav. Díky tomuto souboru lze identifikovat Mádleho jemnější rukopis

a determinovat jeho „anonymní“ práce v sadách vytvořených věhlasnou novopackou Suchardovou dílnou, v níž se Mádle vyučil a posléze patřil k nejzručnějším řezbářům. O autorovi nevíme mnoho, umělecká tradice rodu Mádů

však spadá patrně do počátku 19. století. Eventuálním tvůrcem loutek mohl být již řezbář Josef Mádle, mistr svého synovce Jana Mádleho st. ze Ždírcu u Nové Paky (1820-1877). Jeho nejstarší syn Jan Mádle ml. se pak u Suchardů

učil sochařem a řezbářem a stal se jedním z pokračovatelů tzv. suchardovské školy. Je také autorem mnoha betlémů, např. v klášterním kostele Nanebevzetí Panny Marie a v kostele sv. Mikuláše v Nové Pace. *Hana Ocetková, Oddělení dějin divadla MZM*

Srdečný pozdrav z Brna!

Prý už klasické pohlednice „netáhnou“, zastoupí je technika...

Ovšem člověk nemusí jít s davem, že? Moravské zemské muzeum vydalo sadu pohlednic s literární tematikou: kurátoři jeho Oddělení dějin literatury, které si v roce 2018 připomnělo šedesát let od svého založení, se při této příležitosti rozhodli vybrat zajímavé snímky ze svých fondů a představit veřejnosti spisovatele původem či tvorbou spjaté s Moravou v situacích méně obvyklých a na fotografích málo známých. A protože prvních osm motivů vyšlo z tiskárny počátkem července, zvolili jsme téma letní a výletní, zásadně plenérové: Jiřího Mahena tak potkáme uprostřed společnosti v zahradní restauraci, Jakuba Demla s přáteli v (nejspíše tasovském) sadu. Gabriela Preissová usedla kolem roku 1910 na jezdeckého koně, Vítězslav Nezval si otevřel knihu též mimo dům, Rudolf Těsnohlídek a jeho paní zapózovali spolu s krasovými badateli v malebné Demánovské dolině. Spisovatele, novináře a politika Jana Herben

zastihl fotograf záhy po přelomu století na rybách, v idyllické rodinné kompozici, momentka Jana Zahradníčka a Františka Halase připomněla dobu, kdy (světo) názorové rozdíly nebránily upřímnému přátelství. A učitel Václav Jevavý – pardon, básník Otokar Březina – zůstal od onoho léta 1904 zachován v albech svých žáků díky snímku z chlapecké měšťanské školy v Jaroměřicích nad Rokytnou. Hravě výtvarně pojetí pohlednic je dílem

grafičky Edičního oddělení MZM Michaely Tomsové. Že jsou klasické pohlednice pasé? Ale kdež. Záleží jen na nás, vybereme-li z historie poutavý střipek a označíme ho za trendy retro. Kdy jindy překračovat konvence než ve chvílích volna? Kde jinde se inspirovat minulostí než v muzeu? Af tedy Brňané či přesporní, sousedé či vzdálení cestovatelé, jejich letošní prázdninový pozdrav s radostí doprovodil některý z českých literátů. *(hk)*

THE PLASTIC PEOPLE OF THE UNIVERSE
(Janiček, Brabenec, Kvasnička, Judl, Babka)
předkapela TIBET a VY
společně zahájíme oslavy 30. výročí sametové revoluce
- 6. 9. 2019, 19.00
- Biskupský dvůr MZM, Muzejní 1, Brno
:Koncert je součástí
10. ročníku Léto na Biskupském dvoře 2019
:prodej vstupenek v předprodeji síti MdB
a na pokladně DP MZM
spolupráci podepsali:
SNIP & CO **MASTKA**

